

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים

הלכה

כל שלא אמר שלשה דברים אלה

פרשת מצורע – הגדול תשפ"ב

שנה כ"ד – קובץ כ"ד [תת"ד]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת מצורע - הגדול

כל שלא אמר שלשה דברים אלה

"רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור וכו'" (פסחים קט"ז ע"א).

הנה יש לתמוה לכאורה, מנא ליה לרבן גמליאל טעמא דמצה ומרור עד שקבע דמי שלא אמר טעמים אלה לא יצא יד"ח סיפור יציאת מצרים, והלא נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון אם דרשינן טעמא דקרא (ב"מ קט"ו ע"א, סנהדרין כ"א ע"א) וקיי"ל כרבי יהודה דלא דרשינן טעמא דקרא (רמב"ם פ"ג ממלוה ה"א ופ"ג ממלכים ה"ב), וא"כ מי לידנו יתקע דאלה אכן טעמא דקרא.

ואף שכתב הב"ח (או"ח סימן ח' וסימן תרכ"ה) דכל שהטעם מפורש בקרא צריך לכוון טעם זה בקיום המצוות, ובדרכו כתב דיש לכוין במצות סוכה שהיא זכר לענני הכבוד שנאמר "למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי וכו'" וכך גם בציצית דכתיב בה "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי", וכך גם בתפילין דכתיב בהן "למען תהיה תורת ה' בפיד", אין בדבריו כדי לישב קושיתנו אלא רק כדי להעצימה ולהגדילה, דאת"ל דטעמי פסח מצה ומרור מפורשים בתורה א"כ למה לא כתב הב"ח גם במצוות אלה דיש לכוון בקיומן, דאף דאמרין בסדר ההגדה פסח מצה ומרור שאנו אוכלים על שום מה, עדיין צריך לאשמעין שיש לכוון כן בשעת קיום מצוות אלה. אלא דבאמת אין טעמים אלה מפורשים כלל, דבשלמא בקרבן פסח אפשר שאכן הטעם מפורש דהלא כתיב "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים" (שמות י"ב כ"ז) הרי מפורש בקרא שקרבן זה זבח הוא לה' על שפסח, אך במצה לא כתיב אלא סיפור דברים "ויאפו את הבצק וכו'" (שמות י"ב ל"ט) אך אין רמז בקרא דמשום כך נצטוונו לאכול מצה, וגם במרור לא מצינו דמה דכתיב "וימררו את חייהם" (שמות א' י"ד) נתינת טעם הוא למצות מרור, והדרא קושיא לדוכתא.

והנה בהגדה של פסח דברי שאול להגריי"ש נטנזאהן וכן בביכורי יעקב (סימן תרכ"ה סק"ג) כתבו לפרש את דברי ר"ג ד"כל שלא אמר שלשה דברים אלו לא יצא יד"ח" דהיינו שלא יצא מצות אכילת פסח מצה ומרור, וביארו לפי דברי הב"ח הנ"ל דכל שהטעם מפורש בתורה כונתה מעכבת והוא הדין בשלשת אלה, אך לענ"ד שתיקת הב"ח מעידה כמאה עדים דהלכה זו לא נאמרה אלא בציצית תפילין וסוכה

כל שלא אמר שלשה דברים אלה

ולא בפסח מצה ומרור. ומפשטות דברי הראשונים נראה דכונת ר"ג שלא יצא יד"ח הגדה ולא יד"ח פסח מצה ומרור, (אמנם מדברי הרמב"ן במלחמות ריש מס' ברכות [ג' ע"א מדה"ר] משמע לכאורה הבנתו דר"ג מיירי במצות פסח מצה ומרור ולא במצות סיפור יצי"מ אך עיין מה שנתבאר לקמן). אך באמת טעמא בעי, דאם אכן אלה הם טעמי המצוות הללו למה אין צריך לכוון בהם טעמים אלה.

ולכאורה נראה דשאני טעמים שנתפרשו להדיא בתורה כציצית תפילין וסוכה מטעמים שלא נתפרשו כגון מצה ומרור, אך עדיין צ"ע מפסח דלכאורה טעם המצוה נתפרש להדיא כמבואר לעיל.

ונראה ברור בזה דיש להבחין בין טעם לבין תכלית, ועד כאן לא חידש הב"ח שצריך כונה אלא כאשר התורה פירשה את תכלית המצוה, וכל הני דכתיב בהו למען ידעו, למען תזכרו, למען תהיה, הרי פירשה תורה דכל תכלית מצוות אלה להביא את מקיימיהן לידיעה והשגה מסויימת, ומשו"כ צריך לכוון לענינים אלה משום שלימות המעשה, משא"כ בטעמי המצוות דלא שייכי לשלימות המעשה, ודו"ק בזה כי ברור הוא לענ"ד.

ונראה ראיה לדרכנו, על מה שיש לדקדק בלשון הב"ח בשני מקומות, שהתבסס על מה שכתוב בפרשת ציצית (במדבר ט"ו מ') "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי", ולמה לא הביאו את הכתוב לפני כן (פסוק ל"ט) "והיה לכם לציצית, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם", דהלא אף בפסוק זה מבואר שטעם מצות ציצית לזכור את מצות ה' ולעשותם, ולמה דילג על פסוק זה וציטט את הכתוב אחריו.

וע"כ דשאני טעם מתכלית, ורק כאשר כתיב למען, ידעין שזו תכלית יעודה של מצוה זו, ודו"ק כי נכון הוא.

והנה מלבד מה שצ"ב בעיקר מימרא דר"ג מנ"ל דאלה טעמי מצה ומרור, יש לעיין עוד במה דמבואר שם (קט"ו ע"ב) "בלע מרור לא יצא" ופירש הרשב"ם "דמשום הכי קפיד רחמנא למרר פיו של האוכל זכר לוימררו את חייהם". הרי לן הילכתא פסיקתא באכילת מרור שמושתת כל כולו על טעם מצות המרור, וצ"ב מנ"ל טעם זה.

ונראה בזה, דהנה שתי דרכים כתבו הראשונים בכל עיקר הלכה זו שחידש רבן גמליאל, דכל שלא אמר ג' דברים אלה לא יצא יד"ח, התוס' שם כתבו דילפינן מדכתיב

כל שלא אמר שלשה דברים אלה

"ואמרתם זבח פסח הוא לה'" הרי שצריך אמירה לפרש מצות הפסח, ומצה ומרור איתקשו לפסח, ובשבלי הלקט (סימן רי"ח) כתב דילפינן מדכתיב "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" ואמרו חז"ל בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, הרי שצריך לפרש ענין הפסח המצה והמרור המונחים לפניו עי"ש.

ולפי שני הדרכים נראה דכיון שנצטוונו לפרש מצוות המצה והמרור ע"כ דנמסר הדבר לחכמים לפרש וליתן טעם במצוות אלה, דאיך נפרש את אשר אין לנו יודעים. ואם כך גדרה של מצוה זו דסיפור יציאת מצרים לפרש בה מצוות אלה ע"כ דבכלל המצוה שחכמים נצטוו לפרש טעמי המצוות האלה ברוח קדשם ועומק בינתם, ודו"ק בזה. (ועיין מה שנתבאר בכל עיקר גדר "נמסר הדבר לחכמים" במנחת אשר דברים סימן מ"ז).

אמנם בגוף דברי רבן גמליאל יש בדברי הראשונים בית אב להבנת האחרונים הנ"ל. עיין ברמב"ן במלחמות ריש ברכות (ב' ע"ב מדה"ר) שכתב דאף דאמר ר"ג שלא יצא יד"ח "כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא יד"ח ולא שיהא צריך לחזור ולאכול פסח מצה ומרור". ולכאורה מוכח מדבריו דאכן לא יצא יד"ח פסח מצה ומרור, אלא שאין הכונה שלא יצא יד"ח כלל אלא שלא קיים מצוה מן המובחר וכדברי הר"ן בפסחים שם, דאת"ל דלא יצא יד"ח הגדה מה הו"א שצריך לחזור ולאכול.

אמנם יש לומר דאף דודאי יצא יד"ח פסח מצה ומרור הו"א שצריך לחזור ולאכול שוב משום סדר ההגדה ומצותה, דכך תקנת אנשי כנה"ג דצריך לומר פסח מצה ומרור שאנו אוכלים משום מה, ושוב צריך לאכול מינים אלה סמוך לביאור טעמיהם, ודו"ק.

ועיין עוד בכל בו (סימן נ"א):

"ר"ג אומר כל שלא אמר, כלומר אעפ"י שיאכל פסח ומצה ומרור לא יצא יד"ח בלתי באמירה ובהגדה".

וכע"ז כתב באבודרהם "סדר ההגדה" לפרש מימרא דר"ג "אעפ"י שיאכל פסח מצה ומרור לא יצא יד"ח אם לא יאמר שלשה דברים אלו למה הם באים שמצאנו שהכתוב הקפיד באמירה ובהגדה". וגם מדבריהם משמע דלא יצא יד"ח פסח מצה ומרור. וזה שכתבו דאעפ"י שאכל לא יצא יד"ח עד שיאמר. אך באמת אין בזה הכרח ואפשר דגם כונתם דלא די באכילת פסח מצה ומרור במסגרת ליל הסדר וסיפור יצי"מ,

כל שלא אמר שלשה דברים אלה

אלא צריך גם לפרש טעם מצוות אלה בלילה הזה, אך באמת אין זה מדין אכילה אלא משום סיפור יצי"מ, ודו"ק בזה.

אמנם אף אם נפרש את דברי הראשונים האלה, דאכן סבירא להו שכונת רבן גמליאל דכל שלא אמר וכו' לא יצא ידי חובתו מצוות פסח מצה ומרור, נראה פשוט שאין זה ענין לדברי הב"ח כלל, דהב"ח מייירי בכונת מכוון, ומסברא חידש ולא מגזירת הכתוב, אבל רבן גמליאל מייירי בדיבור פה ולא בכונת הלב, ומקרא קא יליף כמבואר לעיל, דבאמת אין דמיון בין פסח מצה ומרור לציצית, תפילין וסוכה כמבואר לעיל. אלא שבפסח מצה ומרור נתחדשה הלכה שאינו יוצא במצוות אלה אלא אם כן הוא מפרש טעמיהם ויסביר כיצד הן קשורות ליציאת מצרים ומצות הסיפור.

ודו"ק בכל זה.

ועיין במהרש"א בפסחים שם בחידושי אגדות דמוכח מדבריו שהבין דלא יצא ידי מצוות פסח מו"מ, עי"ש.

ובגוף השאלה, מנ"ל לחדש טעם באכילת מרור, עיין בתוס' הרא"ש (בב"מ דף צ' ע"א) במה שאמרו דאם הבהמה מתרזת דהמאכל מזיק לה מותר לחסמה בשעת חרישה, ותמה בתוס' הרא"ש דכיון דלא דרשינן טעמא דקרא מנ"ל לחדש דבכה"ג מותר לחסום. ותירץ:

"אפילו למאן דלא דריש טעמא דקרא לקמן בפרק המקבל דאמר אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה היינו משום דפשטיה דקרא משמע בין עניה בין עשירה, אבל הכא פשיטא דרחמנא לא אזהר אלא לטובתה של בהמה אי משום דמעלו לה אי משום דלא ליצטער".

הרי דכל דמוכחא מילתא וברור הדבר דזה טעם המצוה, חידשו חכמים הלכה לפי הטעם, וכך נראה בני"ד דהלא ברור דאין טעם באכילת מרורים בחג אם לא משום זכר ל"וימררו את חייהם", ודו"ק.

ובגוף ענין טעמא דקרא וטעמי המצות עיין מנחת אשר במדבר (סימן נ"ה).

ב

כוונה במצוות שטעמן מפורש בתורה

ידוע מה שכתב הב"ח (באו"ח סימן ח' וסימן תרכ"ה) דמצוה שטעמה מפורש בתורה צריך בה מלבד כונת המצוה הכללית אף שיתכוון לטעם המפורש בתורה. וכתב כן לגבי שלש מצוות, ציצית דכתיב בה "למען תזכרו ועשיתם את כל מצוות ה'", תפילין דכתיב בה "למען תהיה תורת ה' בפיהך", וסוכה דכתיב בה "למען ידעו דורותיכם".

ונחלקו האחרונים אם כונה זו מעכבת או אינה אלא לכתחלה. דעת הפרי מגדים (מובא במשנה ברורה סימן כ"ה ס"ק ט"ו) דאין כונה זו אלא לכתחלה, ודייק כן מלשון הב"ח בהלכות סוכה שם "לא קיים המצוה כתיקונה אם לא ידע כונת מצות סוכה כפי פשטה". ודעת הבכורי יעקב (הל' סוכה סימן תרכ"ה) דאף בדיעבד כונה זו מעכבת, וכך משמע מלשון הב"ח בהל' ציצית שם "כי עיקר המצוה וקיומה תלויה בכונתה שיכוין בשעת קיום המצוה", עי"ש.

וכבר כתבתי במק"א דאף דיש מצוות נוספות שטעמן מפורש בתורה לא צריך בהם שיתכוון לטעמים אלה, דבאמת לא צריך לכוין לטעמי המצוות כלל ואף לא באלה המצוות שטעמן מפורש. ושאני הני תלת שתכליתן מפורשת ולא טעמן, דבשלש אלה מפורש שהמצוות נועדו להביא לשלימות העבודה וזה תכליתן. "למען תזכרו", "למען תהיה" ו"למען ידעו דורותיכם". וזה שלא כדעת כמה אחרונים שחידשו דבאכילת פסח מצה ומרור בליל הסדר צריך לכוון לטעמי מצוות אלה המפורשים בדברי רבן גמליאל בפסחים קט"ו "כל שלא אמר שלשה דברים אלו לא יצא ידי חובתו וכו'". ודו"ק בזה כי ברור הוא.

אלא שיש להעיר מהכתוב במצות מצה (דברים ט"ז ג') "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים". הרי שגם במצוה זו כתוב "למען תזכור", ולמה לא מצינו שבאכילת מצה צריך לכוון לטעם זה.

כל שלא אמר שלשה דברים אלה

אך באמת לא מדובר בפסוק זה בעיקר מצות מצה, דהלא אין חיובא במצה אלא בליל ראשון של חג המצות וכדכתיב "בערב תאכלו מצות", ומצה כל שבעה רשות ולא מצוה, ובפסוק זה כתיב "שבעת ימים תאכל עליו מצות... למען תזכור".

אמנם יש להעיר לשיטת הגר"א דמצה כל שבעה אף שאין בה חובה מ"מ יש באכילתה מצוה, דע"מ לקיים מצוה זו צריך לכוין לטעמה "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרי"ם, ולשיטת הבכורי יעקב ללא כונה זו לא קיים את המצוה כלל, ולשיטת הפמ"ג מ"מ חיסר מצוה לכתחלה, וצ"ע.

ועוד יש להעיר מהכתוב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך... ואכלת לפני ה' אלקיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך... למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים" (דברים י"ד כ"ב – כ"ג).

הרי שגם במצוה זו מצינו תכלית מפורשת, ולכאורה אין בין למען תלמד ליראה למש"כ למען תזכרו, למען ידעו וכדו'.

ולכאורה נראה דלשיטת הב"ח גם במצוה זו דאכילת מע"ש צריך לכוין תכלית ונענינה אלא דכיון דאין מצוה זו נוהגת בזמן הזה לא כתבו הב"ח, ודו"ק בכ"ז.

אמנם יש לחלק בין אכילת מע"ש להני תלת לפי מש"כ התוס' בב"ב (כ"א ע"ב ד"ה כי מצינו) בשם הספרי "למען תלמד ליראה וגו' גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה". ועי"ש שהתוס' הפליגו לומר "לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה".

הרי לן דלא עצם אכילת מעשר שני היא שמביאה לידי יראה, אלא שבדרך עקיפה כשהיה שוהה בירושלים ורואה את גודל הקדושה היה מוסיף יראת שמים ושאינו מציצית וסוכה ותפילין שבאופן ישיר מביאים לתוצאות המפורשות בתורה, ומסתבר דמעשר שני אף לשיטת הב"ח לא צריך לכוון למען תלמד ליראה דממילא ילמוד ליראה.

והנה כתב הפמ"ג (סימן ח' מש"ז סק"ז) לפי דברי הב"ח דה"ה בפדיון הבן צריך לכוון לטעם המצוה דהלא מפורש בתורה (פרק י"ג פסוק י"ג – י"ד) "וכל בכור אדם

כל שלא אמר שלשה דברים אלה

בבניך תפדה והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים וכו'". וכיון שטעם המצוה מפורש בתורה תריך לכוון לו.

אך לדרכנו הנ"ל אין זה ענין לדברי הב"ח דטעם יש כאן אבל תכלית אין כאן ואין הגידון דומה לראיה.

[מנחת אשר כללי המצות סימן י' אות ה']

בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים

בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים

הנה פסוק אחד יש בסדר הגדה של פסח שחוזר על עצמו ארבעה פעמים בסדר ההגדה "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". בתשובתנו לשאלת הרשע אומרים אנו "בעבור זה עשה ה' לי" לי ולא לו! וכך אנו אומרים לשאינו יודע לשאול בהיעדר שאלה מצדו. מפסוק זה למדנו שבכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא זה שיצא ממצרים, והוא המקור שאנו מצווים לספר ביציאת מצרים בשעה שמצה ומרור מונחים לפנינו. בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. וכאשר אמרו בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא זה שיצא ממצרים שוב מתבססים אנו על הפסוק הזה "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

ובהכרח יש בפסוק זה מסר מרכזי בעבודת הלילה ויסוד גדול במצות סיפור יציאת מצרים.

ואכן כן, דכבר ביארנו פעמים רבות שזכירת יציאת מצרים וסיפורה צריכים להביא אותנו לידי קבלת עול מלכות שמים, ומקרא מלא דבר הכתוב "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כ"ה נ"ה), וכן אמרו חז"ל (פסיקתא זוטרית במדבר קי"ג ע"א) "על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים אלא כדי שתקבלו מלכותי", ועינינו הרואות, דמכל פסוקי התורה שיש בהם זכירת יציאת מצרים בחרו אנשי כנסת הגדולה פסוק אחד שבו נקיים את מצות הזכירה כל יום ערב ובוקר "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים".

וכבר הבאתי (עיין בגדש"פ מנחת אשר) את מה שנחלקו הראשונים בביאור הפסוק "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות י"ג ח'), דהלא מבואר בגמ' (פסחים קט"ז ע"ב) בעבור זה, בעבור מצה ומרור. אך נחלקו הראשונים בביאור הדברים. הרמב"ן והרס"ג פירשו כונת הכתוב כאילו נאמר "זה בעבור" כלומר מצה ומרור שאנו אוכלים בשביל שעשה ה' לי בצאתי ממצרים. אך רש"י מיאן בפירוש זה וכתב כדרכו לפי פשוטו

בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים

של מקרא "בעבור זה, כדי שאקיים מצוותיו". זה תכלית יציאת מצרים, כדי שנקבל עול מלכותו, נשמור מצוותיו ונקיים אותן.

ובכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא זה שיצא ממצרים, והוא זה שצריך לקבל עול מלכות שמים, להיות עבד נאמן לה' בקיום מצוותיו, חקיו ומשפטיו. ומשום כך אמרו "בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך", שהרי זה תכלית סיפור יציאת מצרים, לאכול את המצה ואת המרור לקיים מצוותיו ולדבקה בו.

כל ארבעת הבנים באים ומתישבים מסביב לשלחן ליל הסדר, כולם נהנים לשמוע ספורי יציאת מצרים, אך רק אחד מהם, הבן החכם מבין את תמצית הענין, הוא מבקש לדעת מה הן המצוות שעלינו לקיים, מה העדות החקים והמשפטים. הבן הרשע לעומתו אינו רוצה לדעת ואינו רוצה לשמוע, "מה העבודה הזאת לכם, מה הטרחה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה" (ירושלמי פסחים ע' ע"ב), וזה שאנו אומרים לו "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" הלא לא יצאנו ממצרים אלא "בעבור זה" כדי לקיים מצוותיו, ואם אינו חפץ בקיום המצוות והם עליו לעול ולטורח לא היה נגאל ועדיין היה עבד לפרעה במצרים, "לי ולא לו אילו היה שם לא היה נגאל".

וכאשר ישב לו אותו הבן שאינו יודע לשאול, וגם לא יבין את אשר נספר לו לאשורו, גם לו נאמר "בעבור זה עשה ה' לי", אף אם לא יבין את עומק משמעותה של יציאת מצרים, מ"מ נחנכו לקיום המצוות שכן הם תכלית יציאת מצרים, שהרי בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

